

ULUĞ BİR ÇINAR
İmâm Mâturîdî
Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı

28-30 Nisan 2014 • Eskişehir

Hazırlayan
Prof. Dr. Ahmet Kartal

ULUĞ BİR ÇINAR
İmâm Mâturîdî

Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı

28-30 Nisan 2014 • Eskişehir

Yayına Hazırlayan
Ahmet Kartal

Koordinatör
Derya Aydın

Grafik Uygulama
Sercan Arslan

Mizampaj
Çelebi Şenel

1. Baskı, 2014 İstanbul

Baskı Cilt

Ofis Yayın Matbaacılık, Güven Sanayi Sitesi, B Blok
No: 386 Tel: (0212) 576 47 15
Topkapı/İSTANBUL

Sertifika No: 19492

DOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ
Bab-ı Ali Yokuşu, Cemal Nadir Sk. B.Milas Han
No: 24/114 Sirkeci/İstanbul Tel: (0212) 520 27 19

Hilmiye KETENCİ

1973 yılında Bursa ilinde doğdu. İlkokulu Bursa Minâreli Çavuş, Orta kısmı Mudanya İmam Hatip Lisesi, Liseyi Bursa Kız Lisesinde, Üniversite eğitimini Anadolu Üniversitesi Eczacılık Fakültesini bitirdi. Dinî eğitimini İlahiyatçı babası Mehmet Tok'dan küçük yaşlarda hafızlık eğitimi ile başlayıp Arapça'yı ve dinî ilimleri tedrise başladı. Muhterem Şahver Çelikoğlu Hanımefendi'den Tefsir, Fıkıh, Akaid, Hadis, Hadis Usûl-ü-Tasavvuf ilimlerini tahsil etti. Hâlen özellikle Hadis ve Fıkıh ilminde kitap çalışmaları devam etmektedir. 2014 yılında "Delilleri ile İbâdet ilmi hali" kitabı neşredildi. Evli ve bir çocuk sahibi olup, serbest Eczacılık görevini sürdürmektedir.

İmâm Mâturîdî Hazretlerinin Eserlerinde Görülen Tasavvufî Unsurlar

İzzet, şeref ve hükümranlık bakımından en yüce olan ve övülmeye lâyık bulunan Allâh'a hamd ederek söze başlar, bizi doğru yola sevk etmekle, tevfikine mazhar kılmasına mukâbil, O'na şükür ve tâzimle yönelir, varmak istediğimiz hedefe ulaşma yolunda yardım ve te'yidde bulunmasını niyâz ederiz. Şüphe yok ki O, her şeyi bilendir. Yine O'ndan, yaratıklarının en hayırlılarından birine yaptığının en üstünüyle, Muhammed'e (s.a.v) rahmet (salât) etmesini, ona taleb ettiğini vermesini ve lütfu keremiyle bizi onunla buluşturmasını dileriz. Şüphe yok ki, O (c.c), herkesin kendisine muhtaç olduğu bir ganî ve fazilet türlerinin hepsine sâhib bir Kerîm'dir. İmâm Mâturîdî (r.a) Hazretlerinin niyâzı ile sözlerime başlamak istedim.

Mâturîdiyye mezhebi ehl-i bid'at karşısında Ehl-i Sünnet akîdesini ilk önce müdâfaa ve neşreden bir mezheptir. Bu hayırlı teşebbüs İmam Âzam Ebû Hanîfe ile başlamış, İmâmu'l-Hudâ ('hidâyet önderi), âlemü'l-hüdâ (hidâyecet sancağı, İmâmu'l-mütekellimîn (kelâmcıların lideri) Ebû Mansûr el-Mâturîdî

tarafından inkişaf ettirilerek sürdürülmüş, bu yolda yürüyen müteakib âlimler de, meydana getirdikleri eserlerde Mâtürîdî mezhebini kemâle erdirmişlerdir.

Mâtürîdiyye mezhebinin Ehl-i Sünnet'in, İslâm'ın rûhuna tam anlamıyla nüfûz etmiş, Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet-i Nebeviyye'nin özüne ve gâyesine en uygun esasların müdâfî ve muhâfızı olmuş ana bünye, temel cereyan olduğu görüşünü benimsiyor ve onun, aslında bütünüyle İslâm'ı temsil etmekte bulunduğu inanıyoruz.

Bu vasfıyla onu, kısmen de olsa, büyük İslâm topluluğunun Kur'ân ve Sünnet'e dayalı görüşlerini toplayan bir mezhep olarak vasıflandırırız. Yalnız şunu tekrar hatırlatalım ki, buradaki "mezhep" tâbiri, kesinlikle bir fırkalaşma olarak değerlendirilmemeli, sâdece Al-lâh'ın Kitâb'ına ve Resûlü'nün, ashâbın diliyle nakledilmiş "dosdoğru yolu"na uyan "Cumhûr"un görüşlerinin manzûmesi şeklinde anlaşılmalıdır.

İmâm Mâtürîdî (r.a) Hz.Peygamber Efendimiz (s.a.v) ve Ashab-ı kirâmın İslâm'ın temel konularına dair anlayışlarını savunup, müslümanlar arasında yerleşmesine olan katkısını dile getirmiştir. Resûl-i Kibriyâ Efendimiz'in din anlayışını savunmuş, Müslümanlığın hem aslî hem ferî hükümlerinin ana dayanaklarını açıklığa kavuşturmuştur.¹

İmâm Mâtürîdî hazretlerinin, eserlerinde görülen tasavvufî unsurları anlatmaya çalışacağız. Burada dikkat edeceğimiz tasavvufun ne olduğu meselesidir. Tasavvufun çeşitleri var. Zaman içinde tarih boyunca kitaplar üzerinde yayılmış uygulamaları var. Bir de Tasavvufun kişinin özel hayatına ait bir mesele olduğudur. Özel hayatlar da mahremdir, tam bilinmeyebilir. Tasavvuf, ibadetleri içine alan takva yolu olduğu için ibadetinde gösterişten, riyâdan ve sum'adan uzak olması istendiğinden büyüklerimiz daima mânevî hallerini gizlemeye çalışmışlar, saklamışlardır. Hatta öyle erbâb-ı tasavvuf, öyle arifler zuhur etmiştir ki kendisini kast-ı mahsusla menfi göstermek istemişlerdir. Halkın rağbeti üzerlerine teveccüh etmesin diye kasten, bilerek kendilerini değersiz gösterme çalışması yapmışlardır. Övünmek şöyle dursun, zemmedilmekten hoşlanır hale gelmeye başlamışlar, zemmedilmeye çanak tutacak işler yapmışlardır. Kendilerini ömürlerinin sonuna kadar saklamışlar; sevapları kaçmasını, ibadetin fazileti azalmasın diye söylememeye, sezdirmemeye, bildirmemeye çalışmışlardır.

İmâm Mâtürîdî hazretlerinin, eserlerinde görülen tasavvufî unsurları anlamak için önce, Tasavvuf kavramını

anlamalıyız, ondan sonra da İmâm Mâtürîdî hazretlerinin kitaplarda yazılan evsafına, şemâiline, bakılması lazımdır.

Tasavvuf nedir? Tasavvuf İslâmî ilimlerin en şerefli-sidir. Bir ilmin şerefi, muhtevasının ve konusunun şerefiyle mütenasiptir. Mademki tasavvufun hedefi, konusu mârifetullahtır, Allah'ı bilmektir, o halde tasavvuf eşref-i ulûm-ı İslâmîye'dir. En şerefli, ilimdir.

Tasavvuf nefsi ve iradeyi terbiye etmektir; Peygamber (s.a.v) efendimizin rûhî ve derûni ahvâl ve hâlâtıdır. Güzel ahlâka sahip olmaktır; âmâl-i sâlihayı usulünce zahirî ve batınî şartlarına uygun olarak eda etmektir.

Tasavvufda İnsan Kur'ân-ı Kerîm'in bize emrettiği haller ile hâllenecek; Resûlullah Efendimiz'in ahlâkıyla ahlâklanacak. Zaten o;

كَانَ خُلُقُهُ الْفَرَّانَ "Kâne hulukuhû'l-Kur'ân"

"Kur'ân-ı Kerîm'in mücessem, müşahhas örneğidir"

İslâm ahlâkı, Kur'ân ahlâkıdır. Sevgisi, ıztırâbı, çilesi ve fedâkârlığı olmayan kimseler, bu ilâhî nûrdan mahrum olurlar. Hârîçte zâhir olan hakikatler birbirinden ayrılmış gibi görünebilirler. Fakat bunların hepsi, insanda tek şey hâlinde bulunur. İslâmî ilimleri fıkâh, tefsir, hadis, kelâm, tasavvuf olarak ayrı ayrı saymak mümkündür. Bunların hepsi bir müslümanda birleşmiştir. Gerçek ideale ulaşmak servetsiz, şöretsiz İlâhî irâde ile kucaklaşmaktır

İslâm, insanları, sonsuz bir mutluluğa eristirecek ilkelere sâhiptir. Çağımızda müslümanların en önemli meselesi, İslâm'ı doğru anlamak ve yaşamaktır. Yüce Allah: "Ey iman edenler! Topluca barış ve güvenliğe (İslâm'a) girin. Şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır"² buyurmaktadır.

İmâm Mâtürîdî (rh.a), ciddi itikâdî bozuklukların, İslâm'ın yanlış lanse edildiği, iç savaşların ve buhrânın olduğu bir dönemde inanç konularını en güzel şekilde ayırtmış ve hayatında tatbik etmiştir. İşte onun günümüze kadar adının hâlâ yaşıyor olmasının en büyük nedeni de budur. İslâm'ı onun gibi doğru anlamanın yolu, onu, hurâfe ve bâtil inanışlardan tamâmen arınmış olarak tanımaktan geçer. İslâm'ı yaşamak da yüce Kur'ân'ı ve açıklayıcısı olan sahih sünneti anlamak, araştırıp tanımakla mümkündür.

Prof. Dr. Mahmud Es'ad Coşan (rh.a) "Allah cahil bir velî edinmemiştir. Bir cahili dost edinmez, velî yapmaz. Eğer ahlâkını sever, lütfeder onun da evliyâullahından olmasını isterse, mutlaka öğretir." buyuruluyor. Cahil olmaz arif olur, dinin özünü bilir, Kur'ân-ı Kerîm'i,

Rasûlullah'ın sünnet-i seniyyesini ve yolunu bilir, onu en iyi uygulayan insan olur. Buyuruyor.

Tasavvuf Kur'ân-ı Kerîm'in yolu ise nereden çıkıyor? Bakacak olursak, tasavvufun konularının başında mârifetullah, aşkullah ve muhabbetullah gelir. Yunus Emre'nin şiirlerine bakalım, Mevlânâ hazretlerinin eserlerine bakalım, hep muhabbetullah. Eşrefoğlu Rûmî Hz. ne diyor?

Balığın canını suda diridir,

İlâhî bahîği gölden ayırma

Serî es-Sakatî (rh.a) hazretleri *"Yâ Rabbi! Eğer beni bir hatamdan dolayı cezalandıracaksan, senden perdelenmeyle cezalandırma. Seni müşâhededen mahrum olmakla cezalandırma. Başka neyle olursa olsun onu lütfen yapma."* diye dua etmiş.⁴Bütün mutasavvıfların müşterek vasfı, Allah'ı bilmek ve o bilgileri nispetinde aşka ve muhabbete gark olmak; aşkullah ve muhabbetullah ile yaşamak. İşte İmâm Mâtürîdî (rh.a) ve onun gibi zevat-ı kiram ömrünü bu yolda feda etmiş, Haktan uzak kalmayı en büyük ceza olarak görmüşlerdir.

Ehl-i Gönülün hedeflediği ve tek istekleri;

يُرِيدُونَ وَجْهَهُ "Yurîdûne vechehû." "Allahu Teâlâ hazretlerinin vech-i pâkini isterler, zâtını murad ederler."⁵â-yetindeki makam olmuştur.

İmâm Mâtürîdî (rh.a) gibi âlimlerin metod ve felsefelerinden biri de insan yetiştirmektir. Gâyenin bu olduğunu bilip nice âlimler yetiştirmiş nice eserler bırakmışlardır. Çünkü İslâm ideali, insan idealidir; çünkü din, insan için vardır. Bu idealin gıdâsı kalbin hareketidir. Sevgisi olmayan insanların dindarlıkları, sâdece bir dindarlık gösterisinden ibâret kalır. Mâtürîdî (rh.a) de zahiriyle değil, bâtınıyla ilgili bir insan olarak dînî şekilcilikten uzak durmuştur.

İmâm Mâtürîdî (rh.a) Hazretlerinin, İman hakkındaki görüşlerine bakacak olursak şöyle buyuruyor. İman; bir şeye kesin ve tereddütsüz inanmaktır. Daha çok aklın mâverâsında olan gayb ilminin kalb ve dil ile tasdikidir.⁶ Bunu kalbinde tasdikleyen İmâm Mâtürîdî (rh.a), İmanı, samîmiyet ve ihlâs ile yaşamış ve yaşanmasına vesile olmuştur.

Kendindeki âlemden habersiz olan insan, süfli hayattan kurtulamaz. Dînî bilgilerin çokluğu insanları taklîdî imandan, tahkîkî iman mertebesine ulaştırılmaz. Tahkîk, taklîdin kaybolmasıyla ortaya çıkar. Bu imâna sâhib olmak için mücâdele, mücâhede ve nefsi tehzib şarttır. Allah Teâlâ saf, temiz, mâsivâdan boş,

Hak zikriyle meşgul olan kalblere tecelli eder. İnsan zihninin her hâl ve kârda Hakk'a tevcîhi, kalblerdeki imânın pasını siler. Mücâhedesiz, gâyesiz, heyecansız, dertsiz ve hareketsiz bir kalpte ise, iman cevheri küllenir.⁷Tasavvuf ilmindeki gayede kalbin temizlenip, imanın ihlâs ile yaşanması temel gayedir.

Ebû Mansûr Mâtürîdî (r.a)'nin görüşünde, imânın asıl rûknü, inanılması lâzım gelen şeyleri "kalben tasdik etmek"ten ibârettir. Dil ile ikrar, şart değildir. İkrar, sâdece o şahsa dünyâ hükümlerini takbik edebilmek için lâzımdır. Ancak bir kimse, hiçbir mâzeret yokken ikrarda bulunmazsa, imânını gizlediği için günahkâr olur, kâfir olmaz.⁸

Bu konuda, en isâbetli olan ve beğenilen görüş budur. Âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîfler de, bu görüşü teyid etmektedir.

Evet; mükelleften istenen başlangıçtan itibaren, kalben iman edip, teslimiyet göstermesidir. İmânın ve İslâm'ın özüne girmesi, ancak kalbiyle tasdik etmesi ve boyun eğmesiyle mümkündür. Allâh'a boyun eğmeksizin iman söz konusu olmaz.

Kâmil bir iman için kalbin tasdikî, dilin ikrârı ve organların o iman doğrultusunda amel etmesi gerekir. Kâmil bir İslâm, kalbin, âlemlerin rabbi olan Allâh'a tamâmen teslimiyeti gerektirir. Bunun için kalbin tasdikî ve teslimiyeti esastır. Dilin İslâm'ı, kelime-i şehâdeti ikrâr etmesidir. Organların ameli ise, İslâm ahkâmını uygulamasıdır.⁹

İmâm Mâtürîdî (rh.a) tevhîd konusuna ayrıca önem vermiştir. Çünkü bilindiği üzere bütün İlâhî dinler, her şeyden önce tevhîd akîdesine, iz'ân ve ihlâs ile inanılması gereken iman esaslarına istinad eder. Bu bakımdan, akâid dediğimiz inanç esasları, her dînin temelini teşkil eder. Öyle ki, bu esaslara kat'iyetle inanılmadan yapılan ibâdetler ve diğer güzel işler, Allah Teâlâ katında makbul değildir. İşte bu sebepler ki, müslüman olabilmek için, önce sağlam ve tam bir akîdeye sâhib olmak lâzımdır. Zîrâ akîde dînin temeli, Allâh'a ibâdet, sâlih amel ve güzel ahlâk ise, dînin binâ ve gâyesidir. Nasıl temel olmadan binâ, kök olmadan gövde ve meyve olamazsa, sağlam bir akîde olmadan da müslüman olunamaz.¹⁰

Tasavvuf da teslimiyet, itaat konuları birçok hâl ve makamın temelini oluşturur.

Hz. Âdem'den zamanımıza kadar peygamberlerin de hasımları, düşmanları olmuştur. Hatta onları öldürenler, onlara çeşitli ezalar, cefalar yapanlar olmuştur. Allah'ın sevgili kulu olduğu belli ama kalbi

mühürlenmiş insanlara, onların sevgisi nasip olmamıştır. Onlar sevmez, mü'minler sever, arifler sever, iyi insanlar sever. Mücevherin kıymetini kuyumcu bildiği için yine iyiler sever. Kötüler sevmeyebilir. Onun için bir insanın dostlarının olması normal olduğu kadar, bir mü'min-i kâmilin düşmanlarının olması da çok normaldir, hatta zarurîdir. Evliyâullahın birisinin yanında;

“Bu adamın hiç düşmanı yok.” demişler. Kaşlarını çatmış;

“Öyleyse o adam münafık” demiş. Hiç düşmanı olmayan adam münafık. Demek ki herkese yağ çekiyor; kötüye de “eyvallah” diyor, iyiye de...

İmâm-ı Mâturîdî (rh.a) Efendimizin büyüklüğünün diğer bir sebebi de hasımlarıyla yaptığı çetin mücadelelerdir. Böyle mütedeyyin bir insanın düşmanı olur mu? Diye aklınıza gelebilir. Tarih boyunca hakkı söyleyen insan çeşitli kin ve düşmanlıklara maruz kalmıştır. Evliyâullahtan öyle insanlar var ki Hz. Peygamber (s.a.v) gibi vatanlarından hicret etmek zorunda kalmışlardır. Mühim olan Allah'ın, meleklerin, iyilerin sevmesidir ama ötekiler imtihandır.

Mâturîdî Hazretlerinin dünya çapında, Eşâri Hazretlerine göre bilinmemesinin bir nedeni de müntesibleridir. O'nun adını duyuramadılar. O'nun adını, görüşlerini yaymak için çabada bulunmadılar. İmam Eşârinin eserlerini kullanarak itikattaki mezhebimizin Mâturîdî olduğunu öğretmediler.

İmâm-ı Mâturîdî Efendimiz'i iyi anlamak için çağıyla ve etrafıyla tanımak lâzım. Bir insanı iyi anlamak için çevresini, muhitini, o devrin şartlarını bilmek icap eder. Çünkü tasavvufta esas olan etrafındaki insanlara en faydalı olan işi yapmak efdaldır. Evliyâullah büyüklerimiz bazen nafile ibadeti bile bir kenara bırakmış, insanların ihtiyacı olan işlere koşmuşlar, hizmete koşmuşlardır. İnsanlara, mahlukâta hizmetin Allah indinde makbul olduğunu bildikleri için neye ihtiyaç varsa onu yapmışlardır.

İlim yolunda yürüyen insanların yolu olan hakikî tasavvufta cafcac ve gösteriş yoktur. Dıştan bakanın hemen anlayacağı hokkabazlık gibi şeyler yoktur. Onlar kerâmeti bile sevmezler, Onun için bir mübarek zât, “*Men azhara keramâtihi fehiüve müddein. Ve men zahara aleyhi'l-keramâtü fehiüve veliyüün.*” “Kim kerâmet göstermeye, kerâmet furuşluğa kalkırsa o palavracıdır. Kimin üzerinde Allah'ın lütfu olarak kerâmetler zahir oluyorsa hakiki velî odur.” diyor. Bastığı yerde bereket olur, gittiği yerde

hoşluk olur, sözü tesir eder, bakışı kimyadır, bazen bir sözü ile bir insanın doğru yola, hidayete ermesine vesile olur.

Benliğin terbiyesi için üç merhale kabul edilmiştir. Allâh'a kul olmak, itaat ve nefsin zabtı. Her iki dünyada saadete ulaşmak isteyen insan, Hakk'a hizmetten ve O'na itaatten zevk almalıdır. İmâm-ı Mâturîdî (rh.a) mevki, makam ve mansıbı tercih etmemiş, zühd hayatı yaşamıştır.

Tek idealde birleşmiş toplumlar arasında birlik, berâberlik ve sevgi kuvvetlenir. Her iddia bir ispat ister. İman da delil ister. Onun delili insanların, inandığı şeylere karşı fedâkârlığıdır. Kendisi için yaşayan insanlar ideallerini ve hâfızalarını kaybederler.¹¹ Mâturîdî Hazretleride Hakk Teâlâ'ya hizmet için fedâkârlıklarda bulunmuş irfan sahibi bir kimsedir.

Dinde maksadı gerçekleştirme yönünden, İslâm ve imânın bir olduğunu Mâturîdî Hz.şöyle açıklıyor. “İman akılların ve delillerin tasdik yoluyla Allah'ın birliğine, yaratıkların ve yaratıklar hakkındaki emrin ona âid olduğuna ve yaratıklar arasında O'nun ortağı bulunmadığına tanıklık etmesinin adıdır. İslam ise kişinin bütünüyle kendisini Allah'a teslim etmesi, her şeyin Allah'a âid olduğunu ve kulluğun yalnız Allah'a yapılacağını ve mabud olmada O'nun ortağı bulunmadığını kabul etmesidir.¹²

Tasavvufta Cüneyd-i Bağdâdî (k.s) diyor ki;“ Hikmete itikad konusunda kulan ilk def'a muhtaç olduğu husûs, san'atkârı, eserini ve eserini meydana getiriş biçimini tanımasıdır. Bu tanıma ve mârifetin neticesi olarak, mahlûk karşısında Hâkkın sıfatlarını, hâdis karşısında Kadîmin vasfını tanır, Yaradan'ın dâvetine boyun eğer. O'na itaat etmenin şart olduğunu itiraf ve ikrâr eder. Şüphesiz ki kendine mâlik olan Allâh'ı bilen, mülkün ve mülk üzerinde tasarrufta bulunma yetkisinin kimin hakkı olduğunu bilir, Mâliki tanımayan, mülkünü de tanımaz.¹³

İmâm Mâturîdî (rh.a)'in hayatında da gördüğümüz şu Hadis-i Şerif dikkâte şâyândır. “*Nefsini tanıyan Rabb'im da tanımış olur*” buyurmuşlardır Efendimiz (s.a.v). Yâni nefsinin fani olduğunu bilen, Rabb'inin bâki olduğunu bilmiş olur. Nefsini zilletle tanıyan Rabb'ini izzetle tanımış olur. Nefsini ubûdiyyetle tanıyan, Rabb'ini rubûbiyyetle tanımış olur da denilmiştir. Bir kimse kendini bilmezse, diğer bütün varlıkları bilme ve tanıma imkânından tamamen mahrum olur. İlim önce kendini tanımak, bilmektir. Ne güzel buyuruyor Yûnûs Emre Hz. (k.s):

İlim, ilim bilmektir. İlim kendini bilmektir.

Sen kendini bilmezsin. Bu nice okumaktır?

İnsanı, insan yapan ilim ve fen değil, rûh, mânâ ve mâneviyattır. Târih tedkik edilecek olursa, görülür ki, insanlar mâneviyâta bağlı kaldıkları zaman medenî; mâneviyattan uzak kaldıkları müddetçe de vahşileşmişlerdir. Demek istiyoruz ki, teknik ilerleme başka, medeniyet ve insanlık başkadır.

İnsanlara, insanlığı öğretecek bir mektep yoktur. İnsanlığı İmâm Mâtûridî (rh.a) gibi âlim ve mutasavvıflardan öğrenilir. Bu, “dinin” yapmış olduğu telkinler, güzel örnekler ve bir de iyi örf ve âdetler sayesinde öğrenilir. Ancak, âdetleri ibâdet hâline getirmediğçe, onun da faydası görülemez. Çünkü örf, âdet, gelenek ve görenek, her zaman sâbit bir kıymet ifâde etmez. Bir cemiyette iyi sayılan, başka bir muhitte iyi sayılmayabilir. Dün iyi olarak bilinen bir âdet, bugünün yaşayışlarına uymayabilir. Dolayısıyla, insan terbiyesinde, insan ahlâkının kemâl bulmasında, istinad edilecek yegâne mercî, din ve mâneviyattır.

Ehl-i gönül, insanlardan pek ayrı olmamayı insanlar arasına katılmayı, onlara hizmet etmeyi, mütevacî olmayı, hâli saklamayı esas almışlardır. Onun için bizim yolumuzda, büyüklerimizden öğrendiğimiz; insan dağ başında, mağaranın içinde, tekkede, hücrede veya halvette ibadet edebilir. Asıl, cemiyetin, cemaatin içinde, halk ile muhtelit iken, karışmış durumda iken “imanını” koruyabilmek, sürdürebilmek esastır. Onun için buna, “Halk içinde Hakk’la olmak” ya da “halvet der encümen” derler. Tasavvuf da. İmâm Mâtûridî (rh.a) hazretlerinin de halk içerisinde hakla olmayı yaşantısı ve eserleriyle ispatlamıştır.

Nur sûresi 37: “İşte nice adamlar (var)dır ki onları ne ticaret ne de alış veriş, Allah’ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoyar. Onlar, (dehşetinden) kalplerin ve gözlerin hâlden hâle geçeceği bir gündün korkarlar.”¹⁴âyet-i kerîmesinde işaret edildiği üzere halkın içindedir ama gönlü Hakkladır. Eli iştedir ama gönlü bilişte yani Cenâb-ı Hakk’tadır. Eli kârdadır ama gönlü yârdadır, hakikî mahub olan Allah-u Teâlâ hazretlerindedir. O’na gösterişten de kaçınmışlardır.

Dinin, sevgiyle alâkalı olduğu göz ardı edilmemelidir. Gönülsüz, ruhsuz, sevgisiz bir irşâd, irşâd değildir, unutulmamalı. Burûdet, kalblerdeki aşkı, sevgiyi öldüren, söndüren, gönül aynasını bulandıran bir vasıftır.

Bütün peygamberler ve âlimler hayatları boyunca mücadele edip anlattıkları tek şey Tevhiddir. İmâm-ı Mâtûridî (r.a) Tevhid konusunu esas alıp şöyle buyurur: Tevhîdin dile getirilmesinde can alıcı nokta, onun başlangıcının teşbih, sonunun tevhid olduğudur. İnsanı bu duruma sevk eden şey zarûrettir.¹⁵

Ebû Mansûr Mâtûridî (r.a) (Yunus: 105) âyet-i ile ilgili görüşlerini açıklarken “Allah’dan başkasını O’na ortak etmek ve ondan başkasına pay vermemek, tarzında sağlam ve arı bir şekilde kendini Allah’a döndürmekle emrolundum. Çünkü her nefsin yaratılışı Allah’ın birliğine ve ilahlığına tanıklık etmektedir.” buyuruyor.

Tevhid Kavramı, boyun eğilmeye en çok sevmeye, son noktasına kadar tâzim edilmeye lâyık olanın sâdece Allah-ü Teâlâ olduğuna inanmak, bu gerçeğe gönülden bağlanmaktır. Tasavvufta tevhidin ruhu ise ihlâstır. İhlâs, sadece Allah rızasını gaye edinmek, dini davranışlarında sevgi ve samimiyetten başka bir hedef göstermemektir. Beş vakit namazda kırk defa okuduğumuz Fâtiha suresinde bu samimiyet prensibini günde kırk defa tekrar etmekteyiz. Acaba gerçekten yalnız sana ibadet eder... derken kime ibadet ediyoruz?

“İyyâke na’bûdü ve iyyâke nestain=yalnız sana kulluk eder, yalnız senden yardım dileriz

İslâm’ı sâdece şekil ve kalıp olarak görmek yanlıştır. Eskilerin “ehl-i rusûm” tâbir ettikleri şekilci zihniyet, marka müslümanlığı, bizleri gerçeğe ulaştırmaz. Peygamber (s.a.v) Efendimiz bir hadislerinde: “Allah Teâlâ sizin sûretlerinize bakmaz; fakat kalblerinize ve amellerinize bakar” buyuruyor.¹⁶

Şekil, rûhun maddeye inkılâbı ve onun madde içinde görüntüsü olarak değer kazanır. Rûh estetiği olmayan milletlerin, şekil estetiği de olamaz. İslâmî değerlerle mücehhez ulvî ruhların ortaya koyduğu şekiller de, bu rûha paralel bir tarzda ortaya çıkar. İslâm san’atında temâşâ edilen tevhîd özellikleri bunun bir netfcesidir.

Ancak mâalesef uzun yıllar, memleketimizde, İlm-i Kelâm’a dâir, günün müslümanlarını tenvîr ve tatmin edecek eserler, yok denecek kadar az idi. Bu sebeple müslümanlar, dînî esasları gerektiği gibi öğrenememiş; sonuçta ortaya pazarlık mahsûlüne benzeyen, birbirinden daha acâib bir takım istisnâlı iman şekilleri çıkmıştır. Meselâ:

Bugün bir takım müslümanlar, Allah Teâlâ’dan başka bir şeye inanmıyor. Diğer bir takımı Kur’an’da yok diye, Hacca gittiği halde Resûlullâh’ı (s.a.v) ziyâret etmekten imtina’ ediyor. Bâzıları, Allah ile Peygamberden

başka inanılacak bir şey kabul etmiyor. Bâzıları, buna âhîret işlerinden birini veya birkaçını ilâve ile tasdik ediyor. Bu sûretle sayısız îman şekilleri meydana geliyor. Ve tabii bu eşkâl ve elvânın sâhipleri kendilerini müslüman addediyor. Hâlbuki hakîkatte bunlardan hiçbirinin îmânı tam ve sağlam değildir. Zîrâ îman: “Ben neyi istersem onu kabul ederim, istemediğimi atarım” demek değil, inanılması zarûrî gösterilen şeylerin tümüne inanmaya derler. (Bu konuyu inceleyen ilim de “Akâid=Tevhîd ve Kelâm” ilmidir.)¹⁷

İmâm Mâturîdî hazretleri nefisten şu şekilde bahsetmiştir; Kötülüğünü şöyle anlatmıştır. “İnsanlar arsında genellikle bir eğilim vardır. Buda en iyi, en güzel olan şeyi elde etme arzusu ve başkasının değil, sadece kendisinin buna layık olduğunu düşüncesindedir. İşte insanların bu duygusal davranışları, aralarında zamanla büyük tartışmaların ve anlaşmazlıkların doğmasına sebep olmuştur.”¹⁸

Eğer ruh, bedeni, mânevi alanda yükseliş için bir araç olarak kullanır ve öylece olgunlaşır, kemâle ererse, asıl vatanı olan yüce âleme tekrar yükselir ve orada ebedî saadete kavuşur. Aksi olursa; nefsi, ihtirasları tatmin için kullanırsa, o yüce âleme urûc edemez. Kısacası, asil olan rûh, tekrar aslına dönen ve gönlünü Allah (c.c) sevgisinin gayrısından temizleyen kâmil insan rûhudur.

İnsan rûhu, kötü huylardan arınmadıkça hayvan mesâbesinde kalır. İnsan mertebesine yükselemez. Kendinden fânî olmadıkça izâfî rûh ile bâkî olamaz. Allâh'ı (c.c) bilip murâd alamaz. İnsanda iki türlü ruhtan söz ediliyor: Hayvânî rûh, yeri yürektir. Öfke, şehvet ve bunlardan doğan kötü vasıflar bunundur.

İnsânî rûh, yeri yürekteki siyah noktadır (nokta-i süveyda). Eğer hayvânî rûh, insânî rûhu yenerse, öfke ve şehvetin esiri olur. O kimsenin nefsi diri, kalbi ölmüştür. Eğer insânî ruh, hayvânî rûha gâlip gelirse, nefsi ölü, kalbi diridir. O rûhânîdir. Bu mertebeye belki az, belki çok zamanda varılır. Fakat varan kişinin rûhu, izâfî rûha varmış ve her murâdına ermiştir.

Açıklamaya çalıştığımız görüşlerinin bir özeti mâhiyyetini taşıyan Mâturîdî Hazretlerinin şu sözleri bizi aydınlatır: “İslâm, Allâh'ı keyfiyetsiz olarak bilmektir; bunun yeri göğüstür. İmân, Allâh'ı Allahlığı ile bilmektir; bunu yeri de kalptir; bu ise göğsün içindedir. Mârifet, Allâh'ı sıfatlarıyla bilmektir; bunun yeri de gönüldür; bu da kalbin içindedir. Tevhîd, Allâh'ı birliğiyle bilmektir; bunun yeri sırdır, bu ise, gönül içindedir. Bunlar Allah Teâlâ'nın “Allah göklerin ve

yerin nûrudur. O'nun nûru, içinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzer. O ışık bir cam içindedir; cam ise, sanki inci gibi parlayan bir yıldızdır. Bu, ne yalnız Doğu'da ve ne de yalnız Batıda bulunan bereketli zeytin ağacından yapılır. Ateş deymese bile, neredeyse yağın kendisi aydınlatacak. Nûr üstüne nûrdur” âyetine benzer. Şu hâlde bunlar, dört (cevher) gerdanlıktır ki, dördü de birbirinden ayrı gayrı değildir; hepsi birleşince din olur. Dinin gâyesi güzel insan yetiştirmektir. Bu ise Hakk'a kulluğu idrâk ile mümkündür”. Buyuruyor.¹⁹

İslam akîdesi insan gönlünde, öldükten sonra da yaşayan bir hayat ikâme eder. Kalbe karanlıklardan sonra aydınlıkların ufkunu açar. Her şeyin tadını daha önce hiç bilmediği başka bir hisle tadmayı, başka bir şekilde düşünmeye ve başka bir tarzda takdir etmeyi öğretir. Bu hayattan sonra öyle aydınlıklar gösterir ki, bu ziyâ tufanı altında her şey yepyeni bir şekilde görünür. Ve bunu iman zevkine ermemiş kalbler bir türlü kavrayamazlar. İşte bu hali kelimeler bir türlü ifade edemez bu ilim dalı tasavvufdur. Tasavvuf esas itibarıyla “kâl ilmi değil hâl ilmi”dir. “Kâl” söz, “hâl” de insanın fiilî durumu demektir. Tasavvuf laf değil, iştir. Nazariyat değil yaşayışın, uygulamanın kendisidir. Sadece ilim değil, ilmi tatbik etmek, ilmiyle âmil olmaktır

Tasavvuf, Hazreti Âdem *aleyhisselamdan* başlamıştır. Bütün peygamberler tasavvufu anlatmışlardır insanlara, ihlâsı anlatmışlardır, gerçek Müslümanlığı anlatmışlardır. Peygamber Efendimizde tabi ekmele şartlar ile en kâmil şekilde tasavvufu anlatmıştır.

Yani tasavvuf, Efendimizdir (s.a.v), Efendimizin hayatıdır, yaşayışıdır, zühdüdür, verâsıdır, takvasıdır, cömertliğidir, güzel ahlâkıdır.

Onun için mutasavvıflar, Peygamber Efendimizi “*numune-i imtisal*” almışlardır. Kendilerine ona benzemeye başlatmışlardır, çalışmışlardır, efendimize en çok benzeyen en iyi mutasavvıftır. Efendimize en az benzeyen sünnetten en çok uzaklaşan tasavvuftan o kadar uzak insan demektir. En büyük, en güzel örneklerini Peygamber Efendimizin hayatında görürüz, sonra Ashab-ı Suffa'da görürüz. Biliyoruz ki Sahabe-i kiram örnektir, Sahabe-i kiramdan sonra işte İmam-ı Azam efendimizin, İmam Mâturîdî Efendimizin tabakası geliyor. O devre geliyor, ashabı görenler yani tabiin tabiinin tabakası geliyor onlar onların çoğu meşrebin hayatları mutasavvıf hanedir. Yani tasavvuf erbabının örnek alacağı insanlardır.

Mutasavvıfların örneği sofilerin sofiye tabakasının örneği Peygamber Efendimizdir. Hepimizin örneği odur. En iyi Müslüman olmak için çırpındığımız insanlar, Peygamber Efendimizden sonra sahabe-i kiramdır. Çünkü Resûlullah'ın medresesinden yetişmiş mübareklerdir. İslam'ı en iyi onlar bilirler. Onların hayatlarını okumamız öğrenmemiz lazım.

Ondan sonra sümmelezzine yelünehum ondan sonra gelen tebe-i tabiindir.

Yani bu İmam-ı Azamlar, İmâm Mâturîdî Hz. tabakasıdır. Hem yani *zülcenaheyn zülcenahayn fihilzahiru velbatın* yani zahir ve batın ilminde en ileri gitmiş mübareklerden biridir, İmâm Mâturîdî Hz Neden?

Hem ilmi vardır, hem takvası vardır, hem ilmi vardır, hem ilmi ile amel olmuştur, hem gündüzleri ilim tedris etmiştir, hem de gecelerin yatışı abdestiyle sabah namazı kılmıştır, senelerini efendim böyle geçirmiştir. İnsanlara bugüne ve kıyamete kadar ilim, irfan, edeb, ahlak, terbiye, iman, amel, istikamet, medeniyet, kültür kavramlarını öğretmiş ve öğretecek olmasındır.

İmâm Mâturîdî Hz. cesur bir insandı, hakkı söylemekte hiç fütur göstermemiştir, tereddüt etmemiştir. Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem* efendimizin ehli beytine büyük saygı göstermiştir. Çünkü ehlibeyte büyük haksızlık yapıyordu o devirde.

Yani bütün meselelerini talebeleriyle de o ilim meclislerinde istişare ederek hallederdi ve ondan sonra sonuca varırdı, ahlaki her bakımdan son derece güzeldi, bütün bunlardan sonra şu noktaya geliyoruz ki yani ilmi sadece sözde değildi, Hâlîde tam Müslüman'dı, kalbe kalmamış hâl sahibi olmuş kimseydi.

Hem ahkâmın zahirine hem de batınına vakıftı ve onun şartlarına riayet ederdi. Dinin direği olan ihlâsa riayet ederdi.

Tasavvuf ilmiyle, tasavvuf konularını da bütün manasıyla derinliğiyle hazmetmiş ahlakını en güzel mertebeye çıkarmış nefsinin en iyi şekilde terbiye etmiş, marifetullahın en yüksek derecesine varmış olduğunu görüyoruz.

İmâm Mâturîdî Hz. Yüce Allah'dan gelen emir ve nehiylerin ve bunların ihtiva ettikleri hikmetlerin, zihinlerde herhangi bir karışıklığa, şüpheye veya iltibasa meydan vermeyecek şekilde insanlara itikadi bilgileri ulaştırmıştır. Çünkü İmâm Mâturîdî Hz içinde yaşadıkları toplumların ve toplumları meydana getiren fertlerin, eşyanın hakikatini bilme ve kavramadaki

kudret ve yeteneklerinin derecesini en iyi bilen en isabetli şekilde değerlendiren âlim, kişidir.

İlahî birliğe inanan bir mümin kendisine İslam dinini dert edinmelidir. Bunu yapan kimse İslamın doğuşu üzerine kafa yormalıdır. Bunu yaparken de İslam dinini insanlığa getiren Hz. Muhammed (s.a.v) ve İslam'ın doğuşu için hayatlarını feda ederek Hz. Muhammed'i destekleyen kişiler üzerine yoğunlaşmalıyız. Ve Hz. Muhammed'in vefatından sonra doğan herkes İslam'ın tekrar doğuşu için kendini adanmalıdır. İslam'ın doğuşu 150 kişinin 12 sene İslamiyeti ayakta tutmasıyla mümkün oldu. Bunlar Peygamber Efendimizin ehli-i beyti, dört halife ve diğer ashab-ı kiramdı. Onlar İslam meşalesini taşıyanlardı. Onlar bu yola kurban olmasalardı İslam yeryüzünde var olmazdı. Peygamber Efendimiz cahiliye devrinde gönderilmiş ve gaflet ve bilinçsizliğin karanlıklarının en küçük zerrelere varana kadar ortadan kaldırmıştır. Ehl-i beyt ve Ashab-ı Kiram dünyanın rastladığı bu en tesirli temizlikte hayati rol oynamışlardır. İslamiyet'in doğuşuna hizmet ederken omuzlarında taşıdıkları ağır yükü kimse yarışamaz. Allah'ın en soylu kullarından oldukları için, Yüce Allah'ın onlara olan sevgisinden ve verdiği değerden ötürü üzerlerine düşen görevler de bir o kadar zor ve ehemmiyetlidir. İmâm-ı Âzam Hz., İmam Mâturîdî Hz. gibi alimlerin varlığı sayesinde, kıyamete kadar bütün insanlığın İslâm'ın ilâhî farkındalığına sahip olma imkânı bulunuyor, çünkü ancak Ashab Efendilerimizde zuhur etmiş olan en yüce velâyet örneklerini takip ederek bir kimse marifete, kurbiyete ve tevhide kavuşabilir.

Peygamber Efendimizi ve Ehl-i Beyt'i, sahabeleri, velîleri sevmek ve takip etmek, aşk dinine katılmak demektir. Takipçilik Allaha duyulan sevginin ve O'na ibadetin, O'na karşı minnettarlığın ve O'na kul olmanın bir ifadesidir. Hakiki ilim kitaplardan, derslerden değil, Allah'la ve Onun Resulü Hz. Muhammed (sav) ve velîlere İmam-ı Azam, İmâm Mâturîdî Hz ile ünsiyet kurmakla elde edilir. Allah'ın yol göstericiliğini dilemekle, Allah sevgilisi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) yakın olma arzusuyla, O'na benzeme isteğiyle ve O'nun yüce davranışlarını taklit etmekle elde edilir. Bu açıdan, bildiklerimize boyun eğmek bilginin kendisinden daha önemlidir. Hak yol üzere olmak maksuda erişmekten daha önemlidir. Ayrı kalmanın acısıyla yanıp yakılmak, ihtiyaç ve hasret duymak, arayışa düşmek birleşmekten daha önemlidir.

Peygamberi sevmek, onu en hakikatli bir şekilde takip etmek demektir. Onun sadece zahîri amellerini

taklit değil, öğretilerindeki gizli mânâları, hikmetleri de fahmedebilmek ve yaşadığı mânevî halleri kendi içinde, kendi kabınca yaşayabilmek demektir. Ancak hayatımızdaki her bir unsuru yaratılmışların en asilinin yoluna göre hale yola koyarak Allah'a erebiliriz; Allah'a ermek ancak, her an Huzurullah'ta bulunan sırr-ı Muhammedî ve O'nun (sav) O'na (cc) sülûku hürmetine mümkündür. Efendimiz Hz. Muhammed (sav) Allah'ın, Kendisinden Kendisine giden her şeyi kuşatıcı sırrıdır. O'nun yolunda bulunup,

İmam-ı azam Hazretlerinin, İmâm Mâtürîdî Hazretlerinin yolunu yürütebilirsek umulur ki Allah'a da varabiliriz.

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا
مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

"Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalblerimizi haktan ayırma. Bize kendi tarafından rahmet ihsân et. Sonsuz lütûf sahibi Sensin, Sen!"²⁰

Dipnotlar

- 1 Şahver Çelikoğlu, Emâli Şerhi, 1-3.
- 2 "(Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 91, 163, 216, hadis no: 24645, 25341, 25855; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 115, hadis no: 308; Taberânî, *el-Mu'temü'l-evsat*, I, 30, hadis no: 72; Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, II, 154, hadis no: 1428)
- 3 Bakara, 2/208
- 4 Sülemî, *Tabakâtü's-süfiyye*, s. 51
- 5 En'âm, 6/ 52; /Kehf, 18/ 28.
- 6 Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhid* s.487
- 7 S. Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatler*, s.17,24
- 8 Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhid*
- 9 S. Havva, *İslâm Akâidi*, s.121,153
- 10 Şahver Çelikoğlu, Emâli Şerhi, 1-3.
- 11 S. Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatler*, s.13,23
- 12 K.tevhid. s.394
- 13 Şahver Çelikoğlu, Emâli Şerhi, 1-3.
- 14 24/Nûr, 37.
- 15 k.tevhid
- 16 Müslim, *Birr*, 32: İbn Mâce, *Zühd*, 9: Ahmed b. Hanbel, c.2, s.285,539
- 17 Şahver Çelikoğlu, Emâli Şerhi, 1-3.
- 18 k.tevhid
- 19 k.tevhid
- 20 Âl-i İmran, 3/8